

ФОРМУВАННЯ ФІНАНСОВОГО ПРОСТОРУ СТАЛОГО ГОСПОДАРЮВАННЯ

FORMATION OF FINANCIAL SPACE OF SUSTAINABLE MANAGEMENT

Ігор БИСТРЯКОВ,

доктор економічних наук,

Державна установа «Інститут економіки

природокористування та сталого розвитку

Національної академії наук України», Київ

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-6482-7099>

Igor BYSTRYAKOV,

Doctor of Economic Sciences,

Public Institution «Institute of

Environmental Economics and

Sustainable Development of the National

Academy of Sciences of Ukraine», Kyiv

Дмитро КЛИНОВИЙ,

кандидат економічних наук,

Державна установа «Інститут економіки

природокористування та сталого розвитку

Національної академії наук України», Київ

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-3034-8097>

Dmytro KLYNOVYI,

Candidate of Economic Sciences,

Public Institution «Institute of

Environmental Economics and

Sustainable Development of the National

Academy of Sciences of Ukraine», Kyiv

Метою статті є окреслення теоретико-методологічних підходів та практичних рекомендацій до формування фінансового простору у системі сталого господарювання в Україні. Проведено аналіз змістовних ознак складових економічної категорії «фінансовий простір». Ідентифіковано сутність фінансового простору сталого господарювання. Визначено, що він відображає взаємозв'язок формування та функціонування фінансової системи держави та її територіальних утворень із відносинами суб'єктів господарської діяльності з приводу акумуляції, використання, розподілу і перерозподілу фінансових ресурсів на потреби сталого розвитку. На основі аналізу динаміки показників розвитку фінансових інститутів України визначено проблемні аспекти формування фінансового простору держави. Встановлено місце і роль фінансового простору в системі сталого господарювання таким чином, що він по-перше: виступає в якості просторового середовища реалізації базових функцій сталих фінансів; по-друге: є фактором формування фінансового забезпечення системи сталого господарювання; по-третє: є ринковим середовищем функціонування «зеленого» фінансового ринку для потреб сталого розвитку. Встановлено, що поряд із діяльністю Фінансової ініціативи Програми ООН з навколишнього середовища ФІ ЮНЕП, для становлення сталого фінансового простору провідну роль мають відігравати низові ініціативи сталості самих фінансових установ, які повинні приймати на себе відповідні зобов'язання в рамках глобальних фінансових ініціатив відповідно до профільної специфіки їх діяльності та формувати національне інституціональне поле для становлення системи сталих фінансів. Наголошено на провідній ролі у становленні сталого фінансового простору в країні органів управління національним господарством на національному, регіональному та місцевому рівнях, які повинні орієнтуватися на глобальні ініціативи фінансової сталості ФІ ЮНЕП при формуванні фінансової політики та удосконаленні національного фінансового законодавства. Запропоновано ряд заходів для формування сталого фінансового простору в Україні.

Ключові слова: *фінансовий простір, полісуб'єктний підхід, стале господарювання.*

The article is aimed at outlining theoretical and methodological approaches and practical recommendations for the formation of financial space in the system of sustainable management in Ukraine. The substantive features of the components of the economic category «financial space» are analyzed. The essence of the financial space of sustainable management has been identified. It is determined that it reflects the relationship between the formation and functioning of the financial system of the state and its territorial entities with the relations of economic entities on the accumulation, use, distribution and redistribution of financial resources for sustainable development. Problematic aspects of formation of financial space of the state are defined on the basis of the analysis of dynamics of indicators of development of financial institutions of Ukraine. The place and role of

the financial space is determined in the system of sustainable management in such a way that it firstly acts as a spatial environment for the implementation of the basic functions of sustainable finance; secondly: it is a factor of the formation of financial support for the sustainable management system; thirdly, it is the market environment for the functioning of the «green» financial market for the needs of sustainable development. It is established that along with the activities of the United Nations Environment Program Finance Initiative UNEP FI, grassroots sustainability initiatives of financial institutions should play a leading role in the formation of a sustainable financial space, they should assume appropriate obligations within the framework of global financial initiatives in accordance with the relevant specifics of their action and be able to form institutional field for the formation of a system of sustainable finances. The leading role in the formation of a sustainable financial space in the country of national economy management bodies at the national regional and local levels, which should focus on the global financial sustainability initiatives of UNEP FI in the formation of financial policy and improvement of national financial legislation was emphasized. A number of events have been proposed to form a sustainable financial space in Ukraine.

Key words: financial space, multi-subject approach, sustainable management.

Постановка проблеми. З позицій сучасної філософії господарювання, орієнтованої на постнекласичний підхід, який тримає у фокусі простір комунікації між суб'єктами діяльності, а також принципи мета-модерну, для яких є характерним синкретизм, тобто системне поєднання протилежних чи несумісних явищ в одному форматі, в управлінні на перший план виходять просторовий та платформний підходи. В їх рамках господарська та, зокрема, фінансова діяльність розглядається як явище просторового характеру, системне упорядкування діяльності котрого забезпечується наявністю платформних засобів комунікативних взаємодій суб'єктів господарського процесу. Таким чином, у контексті постнекласичної раціональності під управлінням розуміється не тверда детермінація систем, а певною мірою сукупність м'яких форм управління, за Г. А. Саймоном – «кооперативної групової поведінки» [1, с. 22–23]. Таке управління втілюється у створенні умов співпраці для сталого розвитку господарських утворень. У системах, що мають ознаки полісуб'єктних систем третього порядку, таких, що здатні до самозабезпечення, самоуправління і саморозвитку, на зміну жорстким вертикальним владним формам впливу приходять підтримка, взаємодія, проектування, прийняття рішень консенсусом та інші, що загалом описуються концептом «належного врядування» [2, с. 117]. Отже, полісуб'єктний підхід до побудови фінансового простору сталого господарювання передбачає формування інноваційного управлінського суб'єкта у фінансовому просторі – полусуб'єкта фінансового менеджменту. Такий управлінський суб'єкт нового типу інкорпорує в себе та враховує при прийнятті управлінських

рішень інтереси значущих груп стейкхолдерів, представлених органами публічної влади, бізнес-структурами, структурами громадянського суспільства, включаючи представницькі та прямі зв'язки з населенням територіальних утворень за допомогою сучасних інформаційних комунікативно-контентних платформ взаємодії стейкхолдерів у господарському процесі. Все сказане вимагає ідентифікації місця і ролі фінансового простору в системі сталого господарювання та визначення базових засад його формування з позицій інноваційного полісуб'єктного управлінського підходу.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій. В економічній науці найбільш широке трактування категорії «простір» розглядає його, як загальний господарський, або, за іншим визначенням, економічний простір. Подібної думки дотримуються, зокрема, Г. О. Горіна [3, с. 63], О. В. Шевченко [4, с. 2] та інші дослідники (О. А. Біяков, С. М. Бунчук, В. М. Василенко, Г. О. Горіна, О. Г. Гранберг, О. П. Звягінцева, О. В. Іншаков, П. Кругман, Ю. М. Осіпов, Т. В. Пепа, Ф. Перру, А. О. Песоцький, О. В. Попело, Ю. І. Прус, В. Б. Родченко, М. І. Фащевський, Г. Хаген, Л. Г. Чернюк, С. О. Чернявська тощо), які фіксують наявність комплексної природи господарського простору як певною мірою впорядкованої сукупності об'єктів та суб'єктів діяльності, а також поля взаємодії сил економічної, соціальної, фінансової та іншої природи. Слушне зауваження щодо цього зроблено в роботі С. І. Оліферука [5, с. 78], де констатовано, що визначення «господарський» є поняттям ширшим, ніж економічний, соціальний чи інший, у тому числі фінансовий простір, а господарська діяльність включає в себе усі інші види

підпорядкованої їй діяльності, включаючи фінансову. На основі аналізу існуючих теоретико-методологічних підходів до дослідження фінансового простору, варто зауважити, що на сьогодні фактично склалися два основні наукові напрями розуміння цього поняття, які насамперед стосуються специфіки фінансового середовища, що розглядається дослідниками. Так, перший напрям, який можна охарактеризувати як територіально-інституціональний, представлений, зокрема, у роботах таких авторів, як Ю. Брігхем, М. Ерхардт, С. Л. Осаволук, В. П. Клочко, О. І. Рогач, Т. В. Пепа тощо, фінансовий простір як складова економічного простору розуміється в якості певною мірою упорядкованого територіального середовища взаємодії різноманітних інституціональних утворень у фінансовій сфері на різних рівнях – регіональному, загальнодержавному та світовому. Подібний підхід застосовано, зокрема, у відомій роботі Ю. Бріггема та М. Едхардта, в якій розглядаються особливості формування просторових ознак фінансового середовища [6, с. 226]. Тобто, з позицій цього підходу, фінансовий простір формується сукупністю інституціональних утворень, які здійснюють фінансову діяльність в певних територіальних межах конкретного географічного простору.

Другий напрям можна охарактеризувати як екстериторіально-галузевий. До нього є дотичними, зокрема, такі науковці, як М. В. Енг, Ф. А. Ліс, Л. Дж. Мауер, О. М. Мозговий, Т. Є. Оболенська, Т. В. Мусієць, Л. В. Руденко-Сударева, З. О. Луцишин та ін. Вони, з урахуванням інституціональних аспектів, основний акцент роблять на галузях фінансової діяльності та просторових рівнях її здійснення. Подібний підхід до ідентифікації фінансового середовища, викладений, зокрема, у роботі М. В. Енга, Ф. А. Ліса та Л. Дж. Мауера. Він є заснованим на традиційному поділі фінансової діяльності на галузі інвестиційної, банківської, фінансової діяльності корпорацій та фондовий ринок [7, с. 3]. При цьому фінансове середовище набуває певних ознак екстериторіальності, є спрямованим на формування базових галузей і сфер фінансової активності, таких як банкінг, функціонування фондових ринків, страхування та інвестування тощо, діяльність яких не має чітких територіальних меж, хоча вона в загальному випадку і є прив'язаною до певного господарського ареалу – регіону,

країни, глобального економічного простору тощо. Комплексними підходами до дослідження фінансового простору, у яких зосереджується увага на обох зазначених нами аспектах формування фінансового простору, відрізняються ґрунтовні роботи К. В. Ковтонюк [8] та В. В. Пилипіва [9].

Таким чином, змістовні ознаки поняття фінансового простору розкриваються у взаємодії суб'єктів фінансової діяльності із фінансовим середовищем, а сам фінансовий простір наповнюється інституціональним змістом, територіальними, екстериторіальними та галузевими ознаками. Фінансовий простір як економічна категорія, що відноситься до фінансової складової загального господарського простору, при цьому набуває ознак полісуб'єктності, а фінансова система – ознак «живої системи», здатної до самоорганізації та саморозвитку. Отже, у контексті сталого господарювання можна говорити про суб'єктність, точніше – полісуб'єктність фінансового простору, яка формує поле інтересів кожного з суб'єктів фінансових відносин, яке, у свою чергу, впливає на функціонування фінансового простору як складової загального господарського простору у системі сталого господарювання, що вимагає окремого дослідження.

Мета статті пов'язана із окресленням теоретико-методологічних підходів та практичних рекомендацій до формування фінансового простору у системі сталого господарювання в Україні.

Виклад основного матеріалу. Незважаючи на достатньо помітне вживання поняття «фінансовий простір» у сучасній науковій літературі, у контексті побудови системи сталого господарювання та, відповідно, сталого фінансового простору, очевидно, що необхідним є уточнення трактування цього терміну. Насамперед, варто зазначити, що це поняття, по-перше, є складовою більш широкого поняття «господарський простір», а, по-друге, само є комплексним. Термін «фінансовий простір» з одного боку, частково відноситься до такої категорії, як «простір» в загальному розумінні, а точніше – до фінансової складової більш загального господарського простору, у якому функціонують економічні агенти як учасники фінансових відносин. З іншого боку, поняття фінансового простору щільно пов'язано із категорією «фінанси», з якою отожднюється система економічних відносин в сфері розподілу власності, в

результаті яких відбуваються формування, розподілу та використання централізованих і децентралізованих фондів фінансових ресурсів з метою виконання функцій і завдань

держави й забезпечення умов розширення економічного відтворення, функціонування суспільного виробництва і задоволення соціальних потреб суспільства (рис. 1).

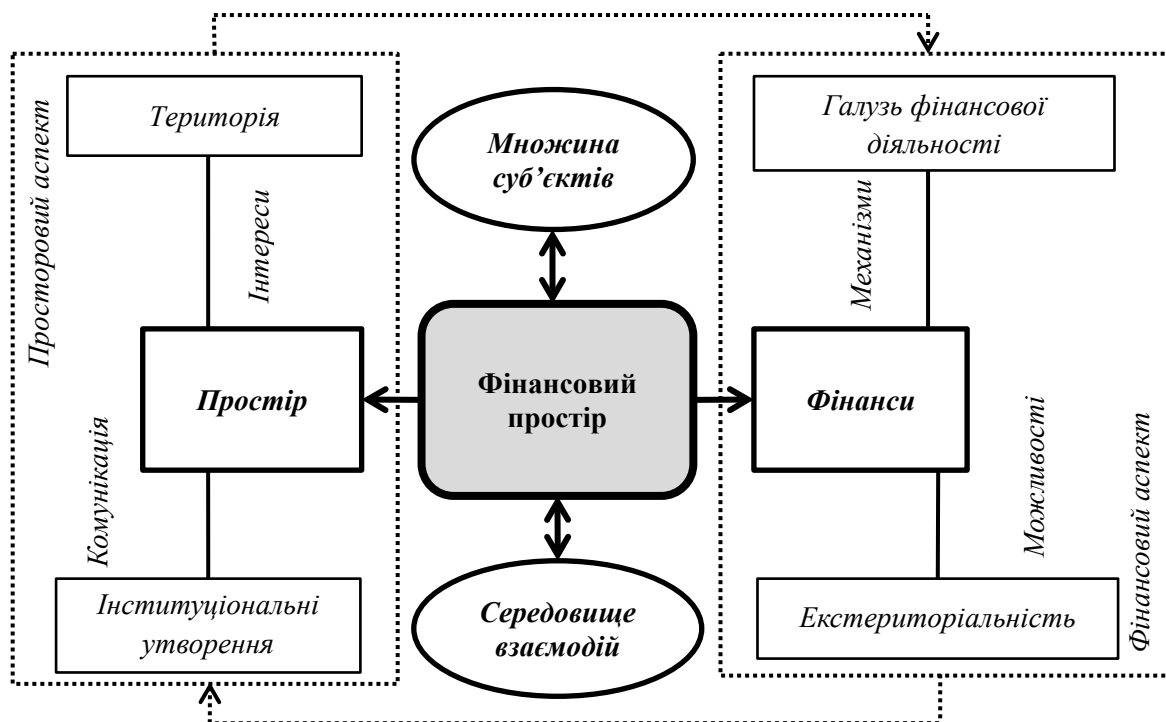

Рисунок 1 – Змістовні складові термінологічної детермінації категорії фінансового простору (розроблено авторами)

Аналіз змістовних ознак складових цієї категорії показує, що вона відображає відповідну складову господарського простору як середовище певних взаємодій фінансового характеру, в якому є присутньою множина суб'єктів фінансових відносин, системно пов'язаних у господарській діяльності з конкретною територією, які здійснюють між собою комунікацію у різноманітних сферах фінансової діяльності (інвестуванні, страхуванні, фінансових розрахунках та ін.) за допомогою відповідних фінансових механізмів. При цьому певною мірою екстериторіальний характер фінансів надає широкий спектр можливостей реалізації таких відносин через фінансову систему країни та її територіальних утворень – регіонів, об'єднаних територіальних громад тощо.

Таким чином, цей простір дозволяє, серед іншого, зв'язати між собою територіальний та галузевий аспекти організації господарської системи через фінансові інституціональні утворення (біржові, депозитні, страхові установи тощо) та екстериторіальні фінансові зв'язки, а також реалізувати інтереси суб'єктів господарювання через наявні

механізми та комунікативні канали у фінансовій сфері. Отже, фінансовий простір слід розуміти як економіко-філософську концептуальну категорію, яка стосується просторово-часових ознак існування фінансової складової господарської системи, як специфічного фінансового середовища, наповненого фінансовими відносинами між суб'єктами певної території, а також специфічними об'єктами – вартостями, уречевленими у фінансових засобах і фінансових інструментах, та явищами – фінансовими відносинами, які пов'язані з розподілом таких вартостей і відповідним рухом фінансових ресурсів.

З урахуванням використовуваного нами полісуб'єктного підходу, можна зробити висновок про те, що фінансовий простір формується одночасно як сукупність фінансових інституціональних утворень в різних сферах фінансової діяльності – бюджетуванні, інвестуванні, страховій, банківській діяльності та функціонуванні фондового ринку, які володіють певними фінансовими ресурсами, а також уречевлених у контрактних та інших формах фінансових відносин між ними самими, а також

найрізноманітнішими іншими *суб'єктами* на різних ієрархічних рівнях господарського простору, за рахунок чого формуються відповідні *фінансові потоки* (1).

$$FS = \sum_{i=1}^n; \sum_{j=1}^m FInst_{i,j}; FRes_{i,j}; FPart_{i,j}; FRel_{i,j}; FFlow_{i,j} \quad (1)$$

де FS – фінансовий простір;

i – сфера фінансової діяльності;

n – сукупна кількість сфер фінансової діяльності;

j – просторовий рівень;

m – сукупна кількість просторових рівнів;

$FInst$ – фінансові інституціональні утворення;

$FRes$ – фінансові ресурси;

$FPart$ – учасники (суб'єкти) фінансових відносин;

$FRel$ – фінансові відносини;

$FFlow$ – фінансові потоки.

Таким чином, формування фінансового простору територіального утворення з позицій оцінки його системної організації у просторово-часовому вимірі буде характеризуватися сукупністю компонентних елементів $FComp$, які розглядаються при цьому як функціонально залежні від фактору часу в межах кількості таких компонентів $i=1\dots n$, розташованих, відповідно, в межах сукупності територіальних складових, що входять до такого утворення у їх кількості $j=1\dots m$ (2).

$$FS = \sum_{i=1}^n; \sum_{j=1}^m FComp_{i,j}, f(t) \quad (2)$$

При цьому, в якості фінансових інституціональних утворень можна розглядати заклади й організації у фінансовій сфері, насамперед це такі фінансові інститути, як комерційні банки, ощадні інститути (каси), страхові та інвестиційні компанії, брокерські й біржові заклади, інвестиційні фонди, інші професійні фінансові посередники а також державні фінансові інститути: Міністерство фінансів, Національний банк, Державна казначейська служба, Державна фіскальна служба України тощо. До функціонування фінансового простору є дотичними й найрізноманітніші економічні агенти, які знаходяться в полі фінансових відносин як їх учасники, та яких цей простір також інтегрує у фінансову систему. До них відносяться підприємницькі бізнес-структури, бюджетні організації, населення тощо, які користуються фінансовими послугами, приймають участь у розподілі фінансових ресурсів та використовують фінансові засоби на різних ієрархічних рівнях формування фінансового простору.

На основі сказаного можна дати визначення сутності фінансового простору

сталого господарювання як економічної категорії, яка відображає взаємозв'язок просторово-часових характеристик формування та функціонування сталої фінансової системи країни та її територіальних утворень в правовому полі держави на різних рівнях просторового управлінського фракталу із відносинами множини суб'єктів господарської діяльності з приводу акумуляції, використання, розподілу і перерозподілу фінансових ресурсів та забезпечення відповідного руху фінансових засобів на потреби сталого розвитку у процесі здійснення господарської діяльності в циклі економічного відтворення.

Розглядаючи основні показники формування інститутів фінансового простору України в розрізі національної економіки у часовому вимірі за новітній період, варто насамперед звернути увагу на те, що він характеризується нестійкою динамікою змін, що пов'язано, зокрема, із кризовим станом національної економіки. Як видно, за усіма сферами фінансової діяльності достатньо високою є волатильність показників кількості фінансових установ, вартості їх активів (табл.).

Так, насамперед, починаючи з 2014 року, критично зросла кількість банків, що знаходяться у процедурі ліквідації – з 6 одиниць у 2014 р. до максимального значення 83 у 2018 році. У 2020 році в стадії ліквідації знаходилися 48 депозитних фінансових установ. Хоча і спостерігається, зокрема, з 2015 р. постійне збільшення кількості активів у банківському секторі – з 1,27 трлн грн до 1,81 трлн грн у 2020 р., проте, варто брати до уваги, що за цей час гривня впала у вартості практично утричі.

Нестійкий стан банківського сектору підтверджується й значною кількістю активів банків, що знаходяться у стадії ліквідації. Протягом 2015–2019 рр. активи таких банків становили біля третини усіх банківських активів в Україні. Також значним чином скоротилась кількість страхових корпорацій – з 382 у 2014 р. до 210 у 2020 р., тобто більше, аніж на третину. Сукупні активи страхових корпорацій зменшилися за цей період з 70,3 млрд грн до 64,9 млрд грн, що, з урахуванням знецінення національної валюти за відповідний період часу більше, аніж у три рази, являє собою дуже значне скорочення.

Таблиця – Динаміка часових змін основних показників розвитку інститутів фінансового простору України за 2014–2020 рр.*

Показник	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Діючі банки, кількість, од.	163	120	100	114	106	102	101
Сукупні активи діючих банків, млн грн	1 315 433,63	1 266 894,77	1 274 352,48	1 342 754,94	1 359 908,35	1 487 068,08	1 808 401,76
Банки у процедурі ліквідації, кількість, од.	6	64	69	82	83	65	48
Сукупні активи банків у процедурі ліквідації, млн грн	2 092,11	366 126,14	412 915,00	472 030,64	476 853,78	362 872,23	104 236,01
Страхові корпорації, кількість, од.	382	361	310	294	281	233	210
Сукупні активи страхових корпорацій, млн грн	70 261,24	60 729,13	56 075,60	57 381,03	63 493,29	63 866,83	64 902,72
Пенсійні фонди, кількість, од.	76	72	64	64	62	65	64
Сукупні активи пенсійних фондів, млн грн	2 469,23	1 979,98	2 138,73	2 465,56	2 745,25	3 143,32	3 563,70
Фінансові компанії, кількість, од.	511	671	650	805	906	910	906
Сукупні активи фінансових компаній, млн грн	71 036,89	95 825,03	97 331,93	107 533,89	125 322,28	160 570,34	198 491,16
Фінансові лізингові компанії, кількість, од.	267	268	142	142	120	111	106
Сукупні активи фінансових лізингових компаній, млн грн	24 905,94	23 876,06	22 438,15	22 921,65	22 338,70	27 373,22	31 006,70
Інвестиційні фонди, кількість, од.	1 093	1051	1060	1061	1133	1 199	1 385
Сукупні активи інвестиційних фондів, млн грн	207 997,87	236 017,06	230 854,29	265 486,40	306 085,82	347 156,15	422 145,49
Спеціалізовані фінансові посередники, кількість, од.	1 066	1070	925	800	725	669	323
Сукупні активи спеціалізованих фінансових посередників, млн грн	4 514,35	4 887,34	6 450,68	8 147,19	4 397,10	6 780,29	3 859,32
Інші фінансові посередники, кількість, од.	2 937	3060	2777	2808	2884	2 889	2 682
Сукупні активи інших фінансових посередників, млн грн	308 455,05	360 605,49	357 075,06	404 089,12	458 143,91	541 880,00	655 502,67
Діючі фондові біржі, враховані у статистиці НКЦПФР кількість, од.	10	10	9	8	5	6	4
Обсяг біржових контрактів з цінними паперами, врахованих у статистиці НКЦПФР, млн грн	629 429,38	290 771,03	236 953,29	205 802,50	260 870,78	304 965,73	335 410,42

*Джерело: складено авторами за даними Національного банку України та Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку.

Також скоротилась і кількість пенсійних фондів – із 76 одиниць у 2014 р. до 64 одиниць у 2020 р. Їх сукупні активи досягли рівня 2014 р. без урахування інфляції лише у 2018 р. і зросли з 2,5 млрд у 2014 р. до 3,6 млрд грн у 2020 р. У 2020 р. кількість фінансових лізингових компаній була менше, аніж у 2014 році у 2,5 рази, а вартість їх активів перевищила рівень 2014 року (24,9 млрд грн) лише у 2019 році і склала у 2020 р. 31,0 млрд грн. Утрічі меншою стала за період 2014–2020 рр. кількість спеціалізованих фінансових посередників, вона впала з 1066 одиниць до 323, а їх сукупні активи зменшилися з 4,5 млрд грн до 3,9 млрд грн. Проте, дещо зросла кількість інвестиційних фондів – з 1 093 у 2014 р. до 1 385 у 2020 р. та удвічі номінально збільшилися їх активи – з 207,9 млрд грн до 422,1 млрд грн. Негативною тенденцією є зменшення кількості діючих фондових бірж з 10 до 4-х, концентрація практично усіх біржових угод на двох біржах (ПФТС та Перспектива). За період 2014–2015 рр. обсяги контрактів на біржах України скоротилися більше, аніж удвічі, у 2020 році вони склали 53 % від рівня 2014 року. Зі сказаного можна зробити висновок, що у цілому стан фінансового простору України є далеким від сталості, і це вимагає суттєвого зміцнення фінансових інститутів держави (див. табл.).

Зважаючи на необхідність забезпечення сталості функціонування фінансового простору, очевидно, що насамперед необхідно звернути увагу на переважаючі тренди розвитку сучасних економічних систем. Так, у відомій роботі К. Шваба та Т. Маллерета «COVID–19. Велике перезавантаження» [10] ідентифіковано, зокрема три такі тренди: взаємозалежності, швидкості та складності. У контексті забезпечення сталості фінансового простору, сказане призводить до думки про те, що тренд складності є системно зв'язаним із фактором полісуб'єктності відносин у сталій господарській системі, у той час, коли фактори взаємозалежності та швидкості є пов'язаними, відповідно, із необхідністю створення платформного середовища полісуб'єктних комунікацій для прояву і задоволення інтересів учасників таких взаємодій за допомогою сучасних електронно-інформаційних систем. Звідси можна зробити висновок про те, що фінансовий простір має нести в собі, з одного боку, потужний інтегративний потенціал, зв'язуючи в єдине ціле окремих суб'єктів в складі управлінського полісуб'єкта, для

напрацювання взаємно скоординованих рішень і досягнення загальних цілей, а з іншого боку – володіти широким галузевим функціоналом для якісного забезпечення функцій фінансів в усіх сферах фінансової діяльності. Розглядаючи з цих позицій структурні ознаки сталого фінансового простору, насамперед варто зупинитися на сталих інституціональних утвореннях – фінансових інститутах, формування яких має закласти відповідну інституціональну основу для розбудови подібного простору. До них відносяться фінансові заклади, які визнають SDG-цілі та функціонують відповідно до ESG-критеріїв фінансової діяльності у сфері інвестування, банкігу, страхування, на фондовому ринку тощо. На глобальному рівні надбудовою над ними є таке організаційне утворення, як Програма ООН з навколишнього середовища ЮНЕП (UNEP), в рамках якої, у свою чергу, створено Фінансову ініціативу Програми ООН з навколишнього середовища ФІ ЮНЕП (UNEP FI) [11]. Остання є організацією міжнародного партнерства між ООН та фінансовим сектором, яка створює рамкові засади, тобто інституціональне поле функціонування сталого фінансового простору на глобальному рівні (рис. 2).

Як видно, від глобального рівня ініціативи сталої фінансової діяльності транслюються на нижчі господарські рівні, серед яких домінуючим є рівень національної економіки кожної окремої країни, де висуваються вже на рівні конкретних фінансових інститутів – інституціональних інвесторів, банків, страхових компаній, бірж тощо їх власні ініціативи сталості. Окремі складові глобальних фінансових ініціатив сталості можуть запроваджуватися в якості відповідних складових правового поля національного або глокального рівнів, наприклад, на рівні ЄС – у директиві MIFID-2. Органи управління національним господарством, без сумніву, також повинні орієнтуватися на глобальні ініціативи фінансової сталості ФІ ЮНЕП при формуванні фінансової політики та удосконаленні національного фінансового законодавства.

З таких позицій, поряд із визнанням Цілей сталого розвитку 2030 для України, необхідно на самому найвищому рівні визнати важливість урахування ESG-факторів та загальних принципів сталих фінансів у фінансовій діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування.

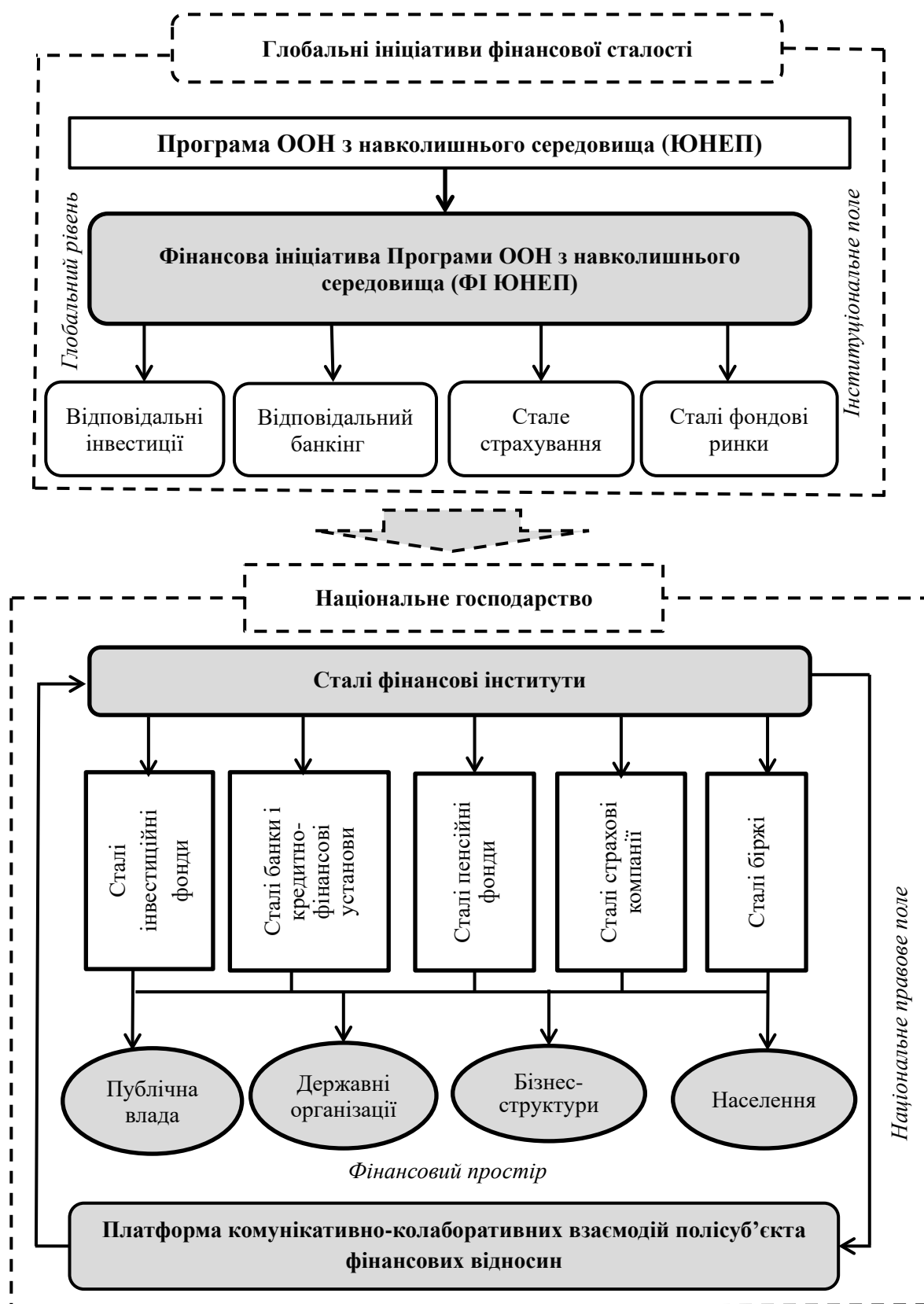

Рисунок 2 – Формування структури фінансового простору в системі полісуб'єктних взаємодій сталого господарювання (розроблено авторами)

Також очевидно, що сталий фінансовий простір має з одного боку – носити інтегративний характер, а з іншого боку – бути достатньо чітко структурно диференційованим за механізмами, інструментами та підходами до забезпечення сталості на загальнодержавний,

регіональний, муніципальний та локальний рівні. Для організації сталого фінансового простору на всіх господарських рівнях мають бути сформовані ланцюги вертикальних і горизонтальних взаємодій у фінансовому середовищі таким чином, що на глобальному рівні провідну роль відіграватимуть в якості загального інституціонального поля ініціативи сталості Фінансової ініціативи Програми ООН з навколишнього середовища, на національному рівні – діяльність органів державної влади з визнання та підтримки SDG-цілей та урахування ESG – факторів в управлінні фінансами, включаючи законотворчість; на регіональному й муніципальному рівнях – фінансова діяльність органів місцевого самоврядування, спрямована на досягнення цілей сталого розвитку, а на рівні суб'єктів фінансових відносин – низова ініціатива фінансових установ у запровадженні принципів сталості в їх професійну фінансову діяльність та вимоги до клієнтів – реципієнтів фінансових послуг щодо дотримання принципів сталості в їх фінансовій поведінці (див. рис. 2).

Полегшити процеси взаємодії між економічними агентами фінансового простору має побудова електронних інформаційно-комунікаційних платформ як середовища їх колаборативних взаємодій в якості полісуб'єкта фінансових відносин, здатного до напрацювання взаємовигідних управлінських рішень [12, с. 96–113].

Щодо створення національного правового поля для формування сталого фінансового простору, необхідно здійснити ряд відповідних заходів:

- державним органам управління господарством, включаючи НБУ, НКЦПФР, Мінфін тощо враховувати принципи ФІ ЮНЕП та ESG-критерії у своїй діяльності;
- усім фінансовим установам країни розглянути добровільні (для державних фінансових установ – обов'язкові) зобов'язання про визнання принципів ФІ ЮНЕП;
- запровадити у державній статистиці звітність фінансових установ про дотримання ними принципів сталості для відповідних галузей їх діяльності;
- організувати національну платформу сталих фінансів, на якій відображати інформацію про сталі фінансові установи у кожній зі сфер фінансів та їх ініціативи;
- розробити нове та суттєво удосконалити діюче національне законодавство про суверенний фонд, запровадити інститут цивільної власності на природні ресурси;
- удосконалити фіскальну політику в частині поступового заміщення податків на

споживання як джерел наповнення бюджетів усіх рівнів природною рентою;

- стимулювати створення на всіх просторових рівнях територіальних фондів фінансування сталого розвитку та управлінських платформ комунікації влади, бізнесу і населення на основі полісуб'єктного підходу до управління фінансами.

В цілому, у формуванні сталого фінансового простору провідну роль мають відігравати зустрічні ініціативи усіх стейкхолдерів господарського процесу. Очевидно, що односторонні зусилля із забезпечення сталості не даватимуть високих результатів, а отже необхідним є зосередження зусиль усіх учасників фінансових відносин для формування сталого фінансового середовища в системі національного господарства під егідою органів державної влади та самоврядування на місцях, яке охоплюватиме всі ключові сфери фінансової діяльності у національній економіці на всіх рівнях системної організації господарської діяльності держави.

Висновки. На основі аналізу змістовних ознак складових категорії «фінансовий простір» ідентифіковано сутність фінансового простору сталого господарювання як економічної категорії, яка відображає взаємозв'язок просторово-часових характеристик формування та функціонування фінансової системи країни та її територіальних утворень в правовому полі держави на різних рівнях просторового управлінського фракталу із відносинами множини суб'єктів господарської діяльності з приводу акумуляції, використання, розподілу і перерозподілу фінансових ресурсів та забезпечення відповідного руху фінансових засобів на потреби сталого розвитку в процесі здійснення господарської діяльності у циклі економічного відтворення.

Місце і роль фінансового простору в системі сталого господарювання визначається таким чином, що він по-перше: виступає в якості просторового середовища реалізації взаємодій суб'єктів фінансової діяльності відповідно до функцій фінансів; по-друге: є фактором організаційного забезпечення сталості як середовище формування фінансових ресурсів на потреби сталого розвитку; по-третє: є ринковим середовищем функціонування фінансовіки, що вимагає стимулювання розвитку «зеленого» фінансового ринку для потреб сталого господарювання.

Встановлено, що поряд із діяльністю Фінансової ініціативи Програми ООН з навколишнього середовища ФІ ЮНЕП, для становлення сталого фінансового простору в

кожній країні провідну роль мають відігравати ініціативи сталості самих фінансових установ, як повинні приймати на себе відповідні зобов'язання в рамках глобальних фінансових ініціатив відповідно до профільної специфіки їх діяльності та формувати тим самим національне інституціональне поле для становлення системи сталих фінансів в умовах, відповідно, національного фінансового законодавства та національної економіки. Наголошено на провідній ролі у становленні сталого фінансового простору в країні органів управління національним господарством на національному регіональному та місцевому рівнях, які повинні орієнтуватися на глобальні ініціативи фінансової сталості ФІ ЮНЕП при формуванні фінансової політики та удосконаленні національного фінансового законодавства. Запропоновано ряд відповідних заходів для формування сталого фінансового простору в Україні.

Список використаних джерел

1. Саймон Г., Смитбург Д., Томпсон В. Менеджмент в организациях: сокр. пер. с англ. с 15-го изд. / Общ. ред. и вступ. ст. А. М. Емельянова и В. В. Петрова. – Москва: Экономика, 1995. 335 с.
2. Лепский В. Е. Рефлексивно-активные среды инновационного развития. Москва: Когито-Центр, 2010. 256 с.
3. Горіна Г. О. Дослідження етимології поняття «економічний простір» як базису категоріального апарату феномену просторової поляризації. *Агросвіт*. 2016. № 17. С. 60–65. URL: http://www.agrosvit.info/pdf/17_2016/11.pdf (дата звернення: 08.02.2022).
4. Шевченко О. В. Інструменти формування господарського простору регіонів в умовах часткової тимчасової окупації територій Сходу України. *Аналітична записка*. 2019. № 2. (Серія «Регіональний розвиток»). URL: [https://niss.gov.ua/sites/default/files/2019-07/ANALIT%20SHEVCHENKO%20REGIONAL%20DEVELOPMENT%20%202019%20\(2\).pdf](https://niss.gov.ua/sites/default/files/2019-07/ANALIT%20SHEVCHENKO%20REGIONAL%20DEVELOPMENT%20%202019%20(2).pdf) (дата звернення: 08.02.2022).
5. Оліферук С. І. Економічний простір: сутність, ознаки та структура. *Формування ринкових відносин в Україні*. 2012. № 6(133). С. 74–79. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/frvu_2012_6_18 (дата звернення: 08.02.2022).
6. Бригхем Ю., Эрхардт М. Финансовый менеджмент / пер. с англ. под ред. В. В. Ковалева. (10-е изд.). Санкт-Петербург: Питер, 2009. 960 с.
7. Энг М. В., Лис Ф. А., Мауер Л. Дж. Мировые финансы / пер. с англ. А. Войцеховской и др. Москва: ДеКА, 1998. 768 с.
8. Ковтонюк К. В. Теоретичні аспекти визначення поняття «фінансовий простір». *Вчені записки / Ун-т економіки та права «КРОК»*. 2010. Вип. 22. С. 33–43. URL: https://library.krok.edu.ua/media/library/category/statti/kovtoniuk_0024.pdf (дата звернення: 08.02.2022).
9. Пилипів В. В. Управління відтворенням територіальних економічних систем у фінансовому просторі. Київ: РВПС України НАН України. 2011. 400 с.
10. Schwab K., Malleret T. COVID-19: The Great Reset. Geneva: Forum Publishing, 2020. 280 p.
11. Бистряков І. К., Клиновий Д. В. Сталі фінанси як соціально-екологічна інновація для сталого господарювання. *Інноваційні рішення в економіці, бізнесі, суспільних комунікаціях та міжнародних відносинах*: матеріали Міжнар. наук.-практ. інтернет-конференції. Дніпро: Університет митної справи та фінансів, 2021. С. 45–48.
12. Формування просторової системи управління природно-ресурсними активами / за заг. ред. акад. НААН України, д.е.н., проф. М. А. Хвесика. – Київ: ДУ ІЕПСР НАН України, 2020. – 464 с.

References

1. Saymon, G., Smitburg, D. & Tompson, V. (1995). *Menedzhment v organizatsiyakh* [Public Administration]. Moscow: Ekonomika [in Russian].
2. Lepskiy, V.Ye. (2010). *Refleksivno-aktivnyye sredy innovatsionnogo razvitiya* [Reflexive-active environments of innovative development]. Moscow: Kogito-Tsentr [in Russian].
3. Horina, H.O. (2016). *Doslidzhennya etymolohiyi ponyattya «ekonomichnyy prostir» yak bazysu katehorial'noho aparatu fenomenu prostorovoyi polyaryzatsiyi* [Research of the etymology of the concept of "economic space" as the basis of the categorical apparatus of the phenomenon of spatial polarization]. *Ahrosvit*, 17, 60–65. Retrieved from http://www.agrosvit.info/pdf/17_2016/11.pdf [in Ukrainian].
4. Shevchenko, O. V. (2019). *Instrumenty formuvannya hospodars'koho prostoru rehioniv v umovakh chastkovoyi tymchasovoyi okupatsiyi terytoriy Skhodu Ukrayiny*. *Analitychna zapyska* [Tools for the formation of economic space of

regions in terms of partial temporary occupation of the territories of Eastern Ukraine. Analytical note]. *Seriya "Rehional'nyy rozvytok"*, 2. Retrieved from [https://niss.gov.ua/sites/default/files/2019-07/ANALIT%20SHEVCHENKO%20REGIONAL%20DEVELOPMENT%202%202019%20\(2\).pdf](https://niss.gov.ua/sites/default/files/2019-07/ANALIT%20SHEVCHENKO%20REGIONAL%20DEVELOPMENT%202%202019%20(2).pdf) [in Ukrainian].

5. Oliferuk, S.I. (2012). *Ekonomichnyy prostir: sutnist', oznaky ta struktura* [Economic space: essence, features and structure]. *Formuvannya rynkovykh vidnosyn v Ukrayini*, 6 (133), 74–79. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/frvu_2012_6_18 [in Ukrainian].

6. Brighem, Yu. & Erhardt, M. (2009). *Finansovyy menedzhment* [Financial management]. St. Petersburg: Piter [in Russian].

7. Eng, M.V., Lis, F.A. & Mauyer, L.J. (1998). *Mirovyie finansy* [World finance]. Moscow: Ltd. Publishing and Consulting Company "DeKA". [in Russian].

8. Kovtonyuk, K.V. (2010). *Teoretychni aspekty vyznachennya ponyattya "finansovyy prostir"* [Theoretical aspects of defining the concept of "financial space"]. *Vcheni zapysky. Universitet ekonomiky ta prava "KROK"*, 22, 33-43. Retrieved from https://library.krok.edu.ua/media/library/category/statti/kovtoniuk_0024.pdf [in Ukrainian].

9. Pylypiv, V.V. (2011). *Upravlinnya vidtvorenyam terytorial'nykh ekonomichnykh*

system u finansovomu prostori [Management of reproduction of territorial economic systems in the financial space]. Kyiv: Council for Productive Forces Study of the National Academy of Sciences of Ukraine [in Ukrainian].

10. Schwab, K. & Malleret T. (2020). *COVID-19: The Great Reset*. Geneva: Forum Publishing [in English].

11. Bystryakov, I.K. & Klynovyy, D.V. (2021) *Stali finansy yak sotsial'no-ekolohichna innovatsiya dlya staloho hospodaryuvannya* [Sustainable finance as a socio-ecological innovation for sustainable management]. *Proceedings from Innovative solutions in economics, business, public communications and international relations: materialy Mizhnarodnoyi naukovo-praktychnoyi internet-konferentsiyi – materials of the International scientific-practical Internet conference*. (pp. 45-48). Dnipro: Universytet mytnoyi spravy ta finansiv [in Ukrainian].

12. Khvesyk, M.A. (ed). (2020). *Formuvannya prostorovoyi systemy upravlinnya pryrodno-resursnyimi aktyvami* [Formation of a spatial management system of natural resource assets]. Kyiv: Public Institution "Institute of Environmental Economics and Sustainable Development of the National Academy of Sciences of Ukraine" [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 10 лютого 2022 року